

Cséby Géza

"Fiam bizon meghalok, nem állhatom ki ezt a világot"

Pálóczi Horváth Ádám keszthelyi vonatkozásai

Kétszáz évvel ezelőtt hunyt el az élettől, betegségeitől megkeseredett földmérő, poéta, polihisztor, *pálóczi Horváth Ádám*.

Élete alkonyán Horváth, harmadik feleségével *Kazinczy Klárával* együtt, nagybajomi birtokára vonul vissza. Az életrajzát összegző írás szikáran, mégis némi empátiával jegyzi meg, amikor 1820. január 20-án, megérezve halálát „*a reggeli kávé után megilletődve mondta feleségének: fiam bizon meghalok, nem állhatom ki ezt a világot*”, majd 15-én vérhányás és torokdaganat lepte meg és január 28-án meghalt.” Felesége karjai között.

Ki volt ez a méltatlanul feledésre ítélt magyar költő, aki írásai mellett tevékenyen vett részt a magyar irodalmi élet mindennapjaiban, maga is irodalmi összejöveteleket szervezett saját birtokán, melynek Göcseji Helikon címet adta?

Horváth Ádám (a pálóczi nemesi előnév tulajdonképpen csak halálát követően, a társadalmi megbecsülés jeleként került neve elé) 1760-ban született Kömlődön, református papi családban. Tizenhárom éves korától a debreceni kollégium diákja volt, 1780-ban szerzett földmérő és jogi diplomát, ezt követően Pápára költözött. Rá két évre megházasodott és felesége, *Oroszy Julianna* balatonfüredi birtokain rendezték be lakásukat. Kibérelte a tihanyi kamara javait, ettől kezdve hol Szántódon, hol Tihanyban élt. A kezdeti harmonikus házasság 1793-ban válással végződött. Horváth Ádám később így ír első feleségéről: „*Ő könyvbúvár, hogyha úgy szeretne férfival hálni, mint olvasni, én részemről nagyra becsülném.*” Még válásának évében ismét megházasodott. Az ekkor 33 éves költő *Sárközy Jusztiniát* vette el, kitől 1808-ban vált el. Horváth halála előtt két évvel ismét megházasodott, feleségül vette addig nevelt lányát Kazinczy Klárát. Ennek a frigynek kizárólag gazdasági megfontolásai lehettek, elsősorban Kazinczy Klára státuszának fennmaradása – férje halálát követően. Erre enged következtetni a költő verse, ahol talán magyarázkodásnak tűnően írja: „*Nem a' vak Szerelem hiú fénye, / Nem Ámor 's Kupidó leleménye / Voltak ösztöni hív szerelmemnek*”, hanem a „*hív Barátság*”.(Férjem halálára, 1820)

Horváth ugyan földmérőként, gazdaként, bővítette vagyonát a kezdetektől elkötelezettje volt magyar irodalmunknak. Már az 1780-as években levelezni kezdett *Kazinczy Ferenc*cel, amely kezdeti levélváltáson túl barátsággá nemesedett és számos, főleg a nyelvújítási küzdelmek során felmerülő probléma ellenére megmaradt. Kazinczy jellemzésében Horváth „*szeretetre méltó kuruc*”, a „*legpajkosabb fickó*”, aki pipázik, „*tréfát űz, s neveteti azt, kivel szól*”.

Első nagy sikerét a *Hunnias avagy Magyar Hunyadi* című eposzával aratta 1787-ben. Később Kazinczy felkérte a *Kassai Magyar Múzeum* lap munkatársának. Kapcsolatot tartott *Csokonai Vitéz Mihállyal*, aki kissé túlzóan írta Kazinczynak: „*Ő a legnagyobb költő, Berzsenyit sem kivéve.*” A XVIII. és XIX. század fordulóján állítja össze hatalmas dalgyűjteményét, legnagyobb munkáját, az *Ötödfélszáz ének*-et. 1812-ben már Göcsejben találhattuk és a környezetében lévő lányokból, asszonyokból 1814-ben megszervezte Petrikeresztúron az úgynevezett *Göcseji Helikon*-t, melynek tagjai Kazinczy Klára, *Dóty Teréz*, *Tuboly Erzsébet* és *Rozália* voltak. Ekkor írta Kazinczy Ferencnek: „*A' Poesist nem csak gyakorlom, hanem edgy Götsei Helicon felállítása reménysége alatt szoros kötelességemmé is tettem.*” Ezt a lépését akkor érthetjük meg igazán, ha tudjuk, hogy a

korabeli férfitársadalom nem ismerte el a nők szellemi tevékenységéhez való jogát. Ők elsősorban anyát, háziasszonyt láttak a nőkben akiknek feladata a ház urának, a családnak, a gazdaságnak maradéktalan kiszolgálása. Zalában sem élhetett teljes nyugalomban, ebben az időben indul ellene vizsgálat, németellenes versei miatt.

Horváth 1789-ben belépett a szabadkőművesek közé. Páholybeli nevét a szintén szabadkőműves Kazinczytól kapta: Arion. A maszonériai tagság számos ismerőst, barátot hozott számára, hacsak a nagy *Festetics György* gróftól nem említjük, vagy *Nagyváthy Jánost*. Munkáiban is többször megjelenik a szabadkőművességre való utalás. (Magyar Arion)

Festetics György 1817-ben megrendezte a *Keszthelyi Helikoni Ünnepeket*, amelyet évente kétszer, februárban és májusban tartottak meg, egészen a gróf 1819. áprilisában bekövetkezett haláláig. Meghívott vendégek voltak a kor jeles mezőgazdái, tudósai és a Dunántúl írói, költői, valamint a politikai-közigazgatási élet személyiségei. Egy ünnepség kivételével Horváth Ádám valamennyin megjelent, legtöbbször magával vitte nevelt lányát, a később feleséggé avansált Kazinczy Klárát. Az első Helikonra 1817 február 12-én került sor. Horváth Ádám egy nappal előbb érkezett a grófi udvarba, hogy még az utolsó simításoknál segédkezessen. „*Este megérkezett Berzsényi beteg, Kisfaludy egészségesen*” – írja később Kazinczynek. Majd megérkezett *dukai Takács Judit*, *Fáy Barnabás* kir. udvari tanácsos és referendárius, *Szegedy Ferenc* cs. és kir. kamarás, Zala megye első alispánja. Az ünnepségre, minden kétséget kizáróan, rányomta bélyegét az éppen dúló nyelvújítási harc. Ezt tetézte, hogy Kazinczy nem kapott meghívást a solemnitásra. Talán éppen azért, mert bár rokoni szálak fűzték Kazinczyhoz, Festetics nem szerette a nyelvújítás olykor túlzó, merész javaslatait. Horváth Ádám megpróbált közvetíteni a két ember között. Míg Keszthelyen Kazinczyt védte, addig Kazinczynek írt levelében Festeticset védelmezi és levelében leszögezi „...a’ *Gróff felüled egészen rosszul van el-hitve.*” Kazinczyt látszólag nem érdekelte az ünnep, mégis megsértődött a rendezvényre, még régi barátaira is, akik elfogadták a meghívást. Nem kis malíciával írja 1817 márciusában *Döbrentei Gábornak*, hogy Horváth, az emlékfák ültetésekor, *A földművelő Varró* című pásztori beszélgetésének előadására is vállalkozott: „*Horváth Ádám még énekelt is az ültetés alatt, a’ megszakadt (herniás) és ezért beszélni is alig tudó ember.*”

Ugyanezen év májusában megrendezték a második Helikont, amelyen szintén vendég volt Horváth. Annak ellenére, hogy ezen az ünnepen elsősorban a végzős georgikoni hallgatók tudása méretett meg, a megjelent költők *dukai Takács Judit*, *Kazinczy Klára* és *Horváth Ádám* is felolvasott műveiből. Horváth meg is írta Kazinczy Ferencnek: „*Az én Melodráám, Hyperborei Zsenge, rekesztette be a’ dél előtti oskolát.*” A Balatoni Múzeum birtokában van három *dukai Takács Judit* saját kezével írt verses füzetecskéje. Ezeket az 1817 februári, májusi és az 1818 májusi Helikonra hozta el. Az 1817 májusi füzet belső lapján Horváth Ádám egyik 1792-ben írt versének idézete található, amely rámutat nem csak Horváth, de a Helikonok elkötelezettségére is:

*Szép Magyaroknak lenni! 's hát? Magyar Királynak
Kiből hív Népei kész Atyát csinálnak
Szép Magyaroknak lenni! 's hát Magyar Királynak?*

Kit Királynak termett Jobbágyok szolgálnak.

Az 1818. februári Helikonon Horváth Ádám nem jelent meg, mégis mindenről értesült. Bár Kazinczy Ferenc erre meghívást kapott, mégsem tudott eljönni. A beteg Festetics tisztelete jeléül e Helikonon Csokonai és Kazinczy tiszteletére is ültetett fát, a szokásoknak megfelelően madárberkenyét. Kazinczy meghatódott e kegyen, de élt a gyanúperrel és azzal ostromolta barátait, többek között Horváth Ádámot, írják meg nem bodzát ültetett-e neki Keszthely ura, míg a többiek madárberkenyét kaptak. Horváth megnyugtatta: ő is sorbus aucupariát, azaz madárberkenyét kapott. A negyedik ünnepre természetesen májusban került sor. Bár Kazinczy Ferenc elhatározta, hogy ezen mindenképpen részt vesz, e terve anyagi gondjai miatt újfent nem sikerült, így csak levelet küldött Festeticsnek. Horváth Ádám az ünnepet követően levélben tudósította Kazinczyt: hogy *„Keszthelyen nagyon vártt vendég voltál: leveledet a' Groff nagy örömmel vette 's velem közleni akarta, de reá nem akadt. Gondosan tudakolta tőlem birtokaidat 's jövedelmedet; mert úgy voltál előtte festve, mint szegény; én mindenik extremumot tagadtam, de bizonyost mondani nem tudtam”* Ha Horváth jobban értesült, akkor a gróf Kazinczy keszthelyi útjának anyagi költségeit biztosította volna.

Festetics udvartartásának tagjai között ott találjuk a kor jeles szabadkőműveseit.

E Helikonra kapta kézhez Festetics Kazinczy neki ajánlott ódáját és úgy döntött, Az utolsó, 1819 februári ünnep nem a szokásoknak megfelelően 12-én, hanem 16-án zajlott. Ugyanis 12-e péntekre esett és a gróf babonából nem akarta az ünnepet aznap megtartani. Erről azonban Horváth Ádám nem tudott és már 12-én Keszthelyen volt. Elhozta, kinyomtatott példányokban legújabb költeményét a *Hattyúi Ének a' Keszthelyi Helikon' ünnepére Febr. 12-dikén 1819*, amelyben betegségére, öregségére hivatkozva búcsúzik barátaitól. A versnek egyik érdekes szakasza a búcsú mellett az a rész, amikor felidézi az első Helikont és Keszthelyről való távozását. Délre indult el a ma közigazgatásilag Keszthelyhez tartozó Fenékpusztán át, amikor hattyúkat látott a tóról felrebbenni: *„A' tsuhubúl tizen-egy hattyú szárnyalla-fel, és az / Ott, közel a' parthoz nyugovó gályára repüle...”* Ha részletesen vizsgáljuk kitűnik, hogy az egész vers egyértelműen szabadkőműves ihletésű, amint arra már korábban rámutattam. Ez arra is következtetni enged, hogy a helikoni résztvevők illetve hogy a Helikonon felolvastatja. Bár az ünnepségen sok műsorszám szerepelt, Horváth Ádám észrevette, hogy a gróf gyengélkedik. Meg is írta Kazinczynak: *„nem úgy ment az Inneplés a' mint nekem megígérte.”* A Helikon egy napig tartott. Még két hónap sem telt el, amikor felröppent a gróf halálának híre. A keszthelyi temetésre Horváth Ádám is eljött. Több, kézzel másolt példányban elhozta magával Festetics temetésére írt versét és szétosztotta a jelenlévők között. A szintén szabadkőműves szimbólumokat is felsorakoztató vers kezdő két sora a nagy halott feletti gyászt idézi:

*A' midőn Gróf Festetics György Életének vége lett,
Pörbe szállt a' Föld az Éggel a' dicső halott felett...*

A temetés után Horváth hazatért Nagybjomba. Már nem voltak új elképzelései. Festetics meghalt, Nagyváthy János a Festeticshez is sok szállal kötődő gazda sincs már az

élők sorában. Ő maga régóta beteg és gyenge. Német József, Horváth *Felfedezett titok* kötetéről szóló egyik tanulmányában írta: „Ha a bátorság gyűlne is, az erő nem a régi. Azért sem, mert a szabadkőművesség csak a férfikor szívben megőrzött szép emléke, a társadalom már a reformkor új erőit érleli.”

Petrikeresztúron temették el. A helyi história és fényképek szerint egy keményfából faragott, hármastagolású kereszt jelezte sírját, amely az 1970-es években még megvolt, ám feliratát már ekkor sem lehetett elolvasni. Ma a sír sajnos fellelhetetlen.

Felhasznált irodalom:

Cséby Géza: *A Keszthelyi Helikon. Gróf Festetics György szerepe a magyar művelődéstörténetben.* Zalaegerszeg, 2017.

Harmath István –Katsányi Sándor: *Veszprém megye irodalmi hagyományai.* Veszprém, 1984.

Karika Erzsébet: *Az Oroszy család és Pálóczi Horváth Ádám.* = Pálóczi Horváth Ádám, *a Magyar Tenger poétája Füreden, Balatonfüred,* 2010.

Küllős Imola: *Pálóczi Horváth Ádám (1760-1820) = Énekes poézis. Válogatás Pálóczi Horváth Ádám ötödfélszáz énekeiből,* Budapest, 1979.

Németh József: *Horváth Ádám és a szabadkőművesség.* = Pálóczi Horváth Ádám: *Felfedezett titok.* Budapest, 1988.

Péterffy Ida: *Horváth Ádám levelezése „poétriáival” Zala megye irodalmi hagyományai 1.* Zalaegerszeg, 1973.

Péterffy Ida: *Pálóczi Horváth Ádám Szántódon. Szántódi füzetek I.* Budapest-Siófok, 1980.

Horváth Ádám arcképéhez:

Horváth Ádám eredeti portréját az erdélyi származású Bikfalvi Koréh Zsigmond festette. Az eredeti festmény elveszett, ám a róla készült metszet ismert (mellékelve). Ennek keretét Kazinczy Ferenc tervezte. (1792-93)